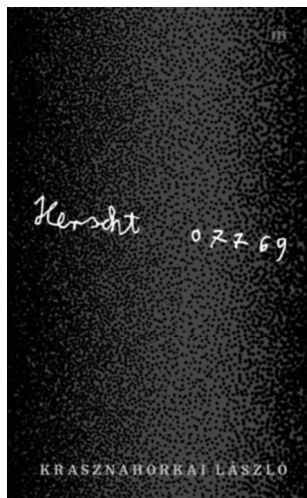

RADICS VIKTÓRIA

Egy regény látszata

KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ: *HERSCHT 07769*

Magvető Kiadó
Budapest, 2021
424 oldal, 5990 Ft

”

A magyar recepció kitett magáért, a világhírű író új könyvét azon melegében recenziók és kritikák serege fogadta, a Magvető Kiadó „mesterkurzust”, szakértői beszélgetéseket szervezett a mű köré, melynek során egy matematikai fizikus, egy Bachhoz értő zenetörténész és egy német ügyekben járatos szociológus bontotta ki az új regény három fő témáját, és volt egy kiadós beszélgetés a szerzővel, Krasznahorkai Lászlóval is, a *Partizán* irodalmi adásában egyórás beszélgetés folyt a könyvről, Máté Gábor pedig felolvasott a *Herscht 07769*-ből. Nem üres felhajtás, korántsem reklám mindez, hanem őszinte érdeklődés, melyből kíváncsi olvasatok és transzkontextuális, a műből messzire kitekintő traktátusok, az új művet az oeuvre-ben elhelyező eszme-futtatások születtek, az értékelésbe is belebocsátkozó kritika pedig a csalódottságtól a remekmű kikiáltásáig a fanyalgásnak és a legnagyobb elismerésnek is hangot adott. A kritikai polifónia nem a befogadói tanácstalanság jele, hanem a mű effektusa – úgy gondolom, hogy a *Herscht 07769* egy olyan nyersanyag, szemcsés szövegtömeg, amelyet az olvasójának kell kiformálnia, alakíthatnia és befejeznie, tehát valóban a legkülönbözőbb értéseket, értelmezéseket és értékeléseket teszi lehetővé.

A szerzői műfajmeghatározás szerint ez a mű „elbeszélés”, és Krasznahorkai a művet fölkonferáló beszélgetésben is kihangsúlyozta, hogy nem és nem regény. Igen, valóban folyamatos elbeszélés a szó cselekményt jelentő formájában 424 oldalon át, tehát rettentő hosszú narrálás, mégpedig mondatok, bekezdések, fejezetek és részek, szünetek nélkül, csupán vesszőkkel tagolva a szöveget. Amennyiben a regény olyan elbeszélő műfaj, mely mondatokból, bekezdésekből és fejezetekből van fölépítve, ez tényleg nem regény, de nem is valamiféle antiregény, hiszen történetet mesél el. Mégis, mi a funkciója ennek a tagolatlanságnak? Vajon az író megspórolta volna magának a tagolást, strukturálást, ezt az írói alampunklátot? Nem volt türelme hozzá, nem kívánt bajlódni ezzel? Ahogy az se érdekelt sem őt, sem a szerkesztőt, hogy

a német tulajdonnevek, földrajzi nevek toldalékolása a magyar helyesírási szabályzatnak megfelelően történjék?

Máté Gábor felolvasásából kitűnt, hogy az olvasó bizony kirakja az írásjeleket, tagolja, hangsúlyozza magában a szöveget, hiszen másként nem lehet feldolgozni az ömlesztett szóanyagot, összeállítani a fejünkben a cselekményt, kirajzolni a figurákat és a miliőt – muszáj mondatokat, bekezdéseket alkotnunk és építkeznünk az egyhangú ritmusra járó, és ezért az egyformaság benyomását keltő, nyelvileg nem különösebben igényes narrálásból.

Első olvasásra rettentő unalmasnak éreztem ezt a szövegritmust, zakatolásnak hallottam, valósággal elaltatott, mint mikor vonatban utazom; vessző, vessző, vessző, nincs struktúra. Később ingerültségemben rájöttem, hogy magamnak kell elvégezni az írói munka felét, gyúrni az amorf masszát és regényvilágot konstruálni. Ha nyelvi szinten működik egy ilyen kényszer, akkor az a képzelet szintjén is hasonlóképp lesz: én, az olvasó alakítom és színezem ki az alakokat, fűzöm föl és interpretálok a szövegvízben szétomló cselekményt. Minden matéria megvan hozzá: ezernyi információ és részlet, száz gondolat, néhány fő áramlat, három fő téma, de az egésznek az állaga olyan, mint a homoké s a vízé. Nem véletlen, hogy az utolsó sorokban „nyugodtan, csilingelőn, édesen csobog a víz”. Igaz, ez a szövegvíz nem csilingel és nem édesen csobog, mint talán a Saale, hanem inkább dől és iszapot simogat, komótosan és piszkosan, mint az alföldi folyók.

Nem tudatfolyam ez – a narrálás árama magával sodor sok-sok tudatot és a külső megfigyelés megannyi részletét. A terjedősség nem, de a részletgazdagság erénye ennek a prózának. A legfontosabb tudat és megjelenés a német főszereplőé, Florian Herschté – az alcím szerint az ő „Bach-regénye” ez, amit olvasunk, tehát mégiscsak regény?! Nem értelmezhető ez a nagyvonalú alcím, mert bár a főszereplő a szövegműlás során Bach-rajongóvá válik, átvitt értelemben sem ír meg semmi ilyesmit, legalábbis a Bach-sodor csak az egyik sodor az ő tudatában, és nemigen mondható, hogy Bachot interpretálja, amikor a 269. oldalon falmosóból gyilkossá válik, és öldökölni kezd. Hogy a főszereplő vagy az ő élete valami módon megcselekszi Bachot? Nem értelmes ez a megfeytési kísérlet. Az alcím is olyan, hogy az olvasónak köll eldöntenie, mit jelentsen. Lehet, hogy a főszereplő, az angyalarcú fiú maszkjába bújt író Bach-regényéről van szó? Hogy Krasznahorkai László, Bach híve, ilyen furcsa módon, álcásan, magától eltávolítva és pervertálva írta meg a maga nagy témáját, szellemi szerelmét?

A főcímet értjük: a 07769 Florian Herscht lakhelyének postai irányítószáma. Szorgos elemzők kiderítették, hogy van a valóságban Németországban egy Kahla nevű, 6800 főt számláló település Bach szülővárosának és az elbeszélés azonosítható helységeinek közelében. A címbéli szám tehát szorosan a Kana nevű fiktív tübingiai városkához köti a figurát. Ez így is van, Florian Herscht életét alapvetően meghatározza ez a helység és lakói. Neki nem voltak meg sem a szellemi, sem az anyagi eszközei ahhoz, hogy függetlenedjen a környezetétől. A szabadsághoz pénz is, tudás is kell. Csak elvetemült gyilkossá válván sikerül majd negatív értelemben kiválnia és mindentől radikálisan elszakadni.

A címbe emelt személynév gyakori eljárás az irodalomban, egy sors, sorsfordulat lesz ilyenkor a téma. Effi Briest. Ha kimondjuk ezt a nevet, egy csapásra előttünk egy megtört, mélységesen szomorú női sors. Ez esetben a számjegy akár egy rab száma is lehetne. Márpedig valószínű, hogy rabsors vár a sorozatgyilkossá vált címszereplőre, lecsukják és életfogytiglanit kap, a börtönben fog elrohadni. Egy sors regényét tartjuk a kezünkben, már ha regényt csinálunk belőle képzeletben. A könyv végén a „Szivárványpázmák” szó áll tartalom-

jegyzék gyanánt, az alatta felsorolt szavak ál-fejezetcímek, amelyek semennyire sem igazítanak el, azonban egy vers olvasható össze belőlük – talán ennek a balsorsnak a lírája?

Ami miatt unalomtól sújtva nem csuktam be örökre a fekete könyvet, az pont a főhős volt, Florian Herscht személye ugyanis nem hagyott békén. Krasznahorkai „angyalnak” nevezi őt a könyvet bemutató beszélgetésben. Olyan értelemben lehet angyal, mint Wim Wenders filmjében, a *Berlin felett az égben* az angyalok, vagy metaforikusan, áttételesen, a szelíd és az öldöklő angyal jelentéseit egyesítve magában? Bukott angyal? Ez az elbeszélés nem lélektani regény, nem is keresek benne lélektani realizmust vagy pszichológiai következetességet, személyiségrajzot. Florian inkább példázatos figurának tetszik, és ahogy a szentéletrajzokon sem kérjük számon egy polgári személy életének logikáját, úgy ezúttal sem.

Florian Herscht azonban mégis polgári személyként van bemutatva, akinek lakcíme, szerény lakása van, eszik, iszik, öltözködik, presszóba jár, internetezik. Számos tulajdonságára fény derül. Testi ereje oly rendkívüli, mint egy mesebeli figuráé vagy Toldi Miklósé, csak ő nem egy szálfát, hanem egy autót is képes megemelni. Az olvasó fogja eldönteni, hogy izompacsirtának, bárgyúnak, butuskának, értelmi fogyatékosnak, dosztojevskiji félkegyelműnek, falusi félnótásnak vagy másként gondolkodónak, a szokásosnál laposabb vagy mélyebb elmének fogja-e őt tekinteni – a szöveg mindent megenged. Érzelmes személy, aki elég gyakran sír, töpreng, elmélyül vagy elbambul, más szóval kontemplál, a végső kérdéseken töri a kobakját, leginkább pedig a világ keletkezése foglalkoztatja, a teremtés, melynek neve a jelenkorban „ősrobbanás”. A Biblia helyett Florian a részecskefizikát próbálja studiózni, már amennyire ezt érteni képes szegény feje. Ő is abba a hibába esik, mint majdnem mindannyian, akik a szellemtudományokban utazunk, hogy metaforikusan értelmezi és metafizikai kérdésekre, óhajokra és sóhajokra fordítja le a kvantumfizika mindettől mentes, semleges és tárgyilagos tudományos nyelvét, már ha tárgynak nevezhető az, ami láthatatlan és megfoghatatlan.

Egy jénai árvaházból emelte ki őt a találón Bossznak nevezett vállalkozó, és a szolgájává tette – ámbár nem rabszolgájává, igyekszik tőle telhetően méltányosan bánni vele. Az úrszolga viszonyt a maga bonyolultságában mutatja be Krasznahorkai, az érdekek és érzelmek szövevényeként; barátság, kihasználás, visszaélés, segítségnyújtás, megalázás, rosszfiútanító, mester-tanítvány, apa-fia, parancsnok-katona viszony vibrál ebben az ambivalens kapcsolatban, mely a mű vezéregyene, legalábbis a feléig, amíg Florian „apagyilkosságot” nem követ el.

Ha olyan jóindulatú és készséges figurát, mint amilyen kezdetben Florian, tapasztalatból nem is nagyon ismerünk ezen a földön, viszont a Bossz-féle agresszív vállalkozót azonosítani tudjuk, az ő karakterének rajzában van pszichológiai következetesség, kivéve azt az egy döntő momentumot, hogy Bach rajongója. Az ilyen kigyúrt figurák a kemény rockért, a heavy metalért vagy a techno-zenéért szoktak rajongani. Mondjuk rá, hogy a Bossz a kivétel, mely erősíti a szabályt? Megint az olvasó dönt: lehet-e Bachnak akkora ereje ma, az elektronikus zene térhódításának korában, hogy elementárisan hasson egy durva, műveletlen, nyers férfira, és elnyerje legmélyebb hódolatát? Elhisszük-e az írónak a Bossz Bachhal való elteltségét?

Azt követni tudja az olvasó, hogy ez a német férfi erősen „nemzeti érzelmű”, antiszemita és aktív nacionalista, etnicista, náci-szimpatizáns, homofób és migránsutáló, aki a liberalizmust is megveti; társadalmi tapasztalataink itt és most – Németországban, Magyarországon, Szerbiában – hitelesítenek egy ilyen alakot. Akit szintűgy összetettnek mutat be Krasznahor-

kai, nem szimplifikálja – tettvágyat látunk a fickóban, másokért (többek között Florianért), a tágabb közösséget kívánna tenni valamit és férfiasan harcolni a hazájáért, sőt az eljövendő Negyedik Birodalomért, azonban Bach egyetemessége ellenére megreked a vérmes nacionalizmus/etnicizmus szintjén és a cselekvésvágya, hazafiassága posztfasiszta terrorizmusba fullad. Mondhatjuk-e, hogy az életerős Bosszból is kitelte volna valami más, ha... Ha nem a posztmodern posztfasizmus a szellemi környezete?

Bachból mindenekelőtt azt regisztrálja, hogy német, ami nem jelenti azt, hogy zenei élménye ennél nem mélyebb, azonban az esztétikai élményt, a katarzist csak így képes lefordítani, szavakba, vagyis frázisokba foglalni és tettekre váltani. Történelmi olvasmányainkból tudjuk, hogy a Mozartért, Beethovenért vagy Bachért való rajongás nem zárta ki a kemény fasiszálódást és a gyilkolást. Bossz is megírhatta volna a maga „Bach-regényét”, vagyis azt, hogy a transzcendenciában való megmártózásából hogyan lett vérfürdő. Az elbeszélő nem lát bele a Bossz lelkébe, nem tudjuk meg, hogy s mint volt ő igazából Bachhal, mit érzett, amikor Bachot hallgatott. Erről a közhelyeken túl nem kapunk információkat, vagy elhiszük az elbeszélőnek a lelkesedését, vagy nem. Hogy a magas művészet megnemesítene, ez a tétel mindenestre a Bossz és Florian példáján csúfosan megbukott.

Bossz gyöngéden ugyan, de üti-veri és szidalmazza a szolgáját, aki ebből a gyöngéden-re rezonál, mert olyan jóhiszemű karakter, hogy inkább a jót veszi észre, mint a rosszat, sőt a rosszat is jónak látja. Florian a kiszolgáltatottságából nem csinál problémát, mert valószínűleg, intézeti növendék lévén, nem is ismert meg élete során más létformát. Florian naiv, buzgó, és mindent megtesz, hogy betagozódjon a kanai társadalomba, ez a törekvés a jóságából, jószándékából, jóindulatából, jószívűségéből fakad. A nevelőintézetekben cseperedett fiúkról és lányokról ezidáig mást tudtunk és mást képeltünk. Florian azonban a kivétel, az olvasókönyvi jogyerek, aki átvezeti a vak nénit a zebrán. Egy kedves mafla, aki rácsodálkozik a technika vívmányaira, a mobiltelefonra, a laptopra, és már-már vallási tisztelettel viszonyul hozzájuk. A mobiltelefon, amikor kap egyet, valóságos szakramentum lesz számára – később majd épp ebből a szerkentyűből tudja meg a legszörnyűbb igazságot. Lehet, hogy Florian Herscht alkata és karaktere nem valószínű és életidegen, de az olvasói képzelet képes megalakítani őt.

Annál valószínűbb a kisváros kispolgári miliője. A későkapitalizmus német kispolgárságát Krasznahorkai jól kiismerte, és megannyi változatban narrálja. Nem ellenszenvesnek festi le a kispolgárokat, inkább komikusnak, már-már megejtőnek. Béke, biztonság, komfort, anyagi jólét, familiarizmus, szűk körökben funkcionáló szeretet, idill – a német kispolgárság másnyilván, mint a magyar, lévén nyugodtabb életet él és sokkal kevésbé fenyegetett. Nem megvetendőek ők, csak azok a nagy vágyak és eszmények hiányoznak belőlük, amelyek a neonácikban például megvannak. A neonáci fiatalok a hazát fontosabbnak tartják, mint a családot, ami egyébként nincs is nekik, de hogy mit értenek „hazán”, azt az ördög tudja. Nem a kispolgárok, hanem ők a szálnalmasak – csúnyák, piszkosak és gonoszak, militantizmusuk pedig a háború utáni vágyakozásból táplálkozik, ami jó nagy buli lenne.

Florian inkább a kispolgárokkal tart, mint velük, akik korban hozzá illenek, és akiket a Bossz is támogat. A fordulat akkor áll be a cselekményben, az elbeszélés közepe táján, amikor „kitör a háború”, a náci banda robbant és megöl egy brazil bevándorló házaspárt, akiket Florian is ismert. Olvasóként mindenekelőtt a címszereplő nézőpontját és életét követjük, ezért

az igazi fordulat akkor következik be számunkra, amikor a srác ráébred, hogy a robbantást az ő szeretett Bossza kommandírozta.

Ez a két áldozatot szedő robbantásos merénylet átmenne a rendőrség hatáskörébe, azonban az elbeszélés megakadályozza ezt, amikor szembesíti az olvasót Florian csudálatos reakcióival. Noha a szövegfolyam változatlanul hömpölyög tovább, az olvasó kénytelen gondolatilag forszírozni, felkiáltó- és kérdőjelekkel ellátni a váratlan fordulatot. A félnótásnak nézett, szolgálatkész srác egyik percről a másikra brutális gyilkossá változik, megöli az ő Bosszát (de még annak kuttyáját is), majd hajtóvadászatot indít a „szakasz” többi tagja ellen, mígnem fokozatosan az összeset elteszi láb alól. Az olvasónak muszáj gondolatilag interveniálni, interpretálni: Florianban örült igazságérzet lángolt volna fel, mint Kohlhaas Mihályban? Emiatt nem hagyta a gyilkos merénylet földértését és a szükséges intézkedéseket a rendőrségre? Olyan erős megrázkódtatás, egzisztenciális katarzis érte, ami egyben a mesterben/apában való csalódás is volt, hogy az egész lénye azonnali igazságtételt követelt? Ha az olvasó az önbíráskodást, a lincselést el is ítélné, igazságérzete mégis azt súgja, hogy a mindedig oly szimpatikus fiú jól teszi, amit tesz. Az olvasó erkölcsi csapdába esik.

Florian Herscht kegyetlen gyilkosként sem válik ellenszenvenné, amiént a *Breaking Bad* főszereplői sem váltak azzá. Kivonul a társadalomból, ahogy a német mondja, *Aussteigerré* válik, odahagyja szerény vagyonkáját és elmegy az erdőbe, ahogy a hajdukok meg a partizánok tették, vadmézen és gyökereken él, mint a szentek, és közben gyilkosságokat forral, és pusztá kézzel öl. Hogy a nácioknak írmagjuk se maradjon. A mi képzeletbeli regényünkben Florian mesés alakká változik át, szemben a *Breaking Bad* főszereplőivel, akik „rosszá válva” a kőkemény alvilági valóságba ereszkednek alá. Ezt a mesés érzést erősíti az is, hogy megtudjuk, állatokkal barátkozik, melléje szegődik például egy sas, ami nagyon erős szimbólum. Az író megjegyzi ugyan, hogy bűdös volt, piszkos, éhes, szomjas és torzonborz, ámde mégis fogynak a realisztikus részletek, és szaporodnak a mitikusak. A vad barbár mítosza és az erdőben vándorló legkisebb fiú mesebeli figurája találkozik, és diadalmaskodik a bűnöző felett. Így aztán a gyilkosságokat az olvasó nem jogi értelemben fogja fel, mint önbíráskodást, nem is alvilági játékként, mint egy thrillert, nem is lélektanilag, mint bosszúállást, hanem mint legendás fikciót. Ezért is maradhat Florian mindennek ellenére szeretni való, igazságtévő figura.

Hogy mi köze ehhez Bachnak, azt én meg nem tudom mondani. A barbarizálódott Florian Herscht fejből tudja a passiókat és a kantátákat, a fejében szól Bach a barlangjában és a náci vadászatain. A fenséges zene a legdurvább és legmocskosabb szinten is funkcionál a szerző szerint, szinte röpi a fiút. Még erősebben hat rá így, az erdőben, a mosatlan, lopott ruhában megbűdösödvé, mint mikor egy alkalommal a lipcsei templomban feszengett.

Az olvasóra hárul az is, hogy összekösse a kvantumfizikát, illetve a világegyetem keletkezésének kozmológiai elméletét Bachhal, Bachot pedig a mai német társadalmi állapotokkal. Az első tárgyról Florian egy másik mesterétől, Köhler tanár úrtól értesült a mű elején. Két mestere volt tehát, a fizikatanár az elbeszélés sodrában dementalódott és meghalt, az utóbbit pedig, akitől Bachot kapta, ő maga likvidálta. Spekulálhatsz, olvasó, a jóról meg a rosszról, a világosságról meg a sötétségről, a jó haláláról és a gonosz győzelméről. Lehet, hogy Bachhal ilyen nagy metafizikai témák kerültek be a két főszereplő lelkébe? Erre nem tér ki Krasznahorkai, aki Bachról semmit nem mond azon kívül, hogy felsorolja néhány kantatájának címét.

Nem fogadható el érvként az a szerzői magyarázat, hogy a zenéről nem lehet beszélni. Ha így van, akkor nem kell Bach-regényt írni.

A kozmológiai elméleteket egy öt érdeklő töredékét nagyjából összefoglalja a szerző (az együgyű Florian szájába adva ezeket a töprengéseket, akinél az elméletek spekulációkká válnak), és az a tétel, hogy a világegyetem véletlenségből vagy egy hibából keletkezett, összevág a könyv mottójával, mely szerint „a remény hiba”. Ez így túl kategorikus és kissé fellengzős állítás, mely kevésbé indítja meg a képzeletet. Vagy meglehet, hogy Florian nagy negatív pálfordulása, az ő „breaking bad”-je pont egy ilyen belátásból, reményvesztésből következik? Bizonyára valamennyiünk magatartása és viselkedése függ a világszemléletünktől. Bach azonban nem mondható a reményt mellőző zeneszerzőnek. Hol a hiba?

Florian Angela Merkelben és a nagypolitikában reménykedik, és amikor rosszá válik, akkor ejti ezt a szálát. Hirtelen rájön, hogy a politika nem segít, és hogy a saját kezébe kell vennie a dolgokat? Ez a belső konfliktus is elmosódik a szövegben. Ha a kozmosszal Angela Merkel asszonyhoz fordult Herscht, akkor az újnácikkal mért nem keresi meg? Számos ilyen „action gratuit”-val nem magyarázható következetlenség van a műben, melyen a logikai építkezés hibái is számon kérhetők. Ha a főhős gyenge értelmi képességű, a műnek még nem kell annak lennie.

Farkasok is megjelennek, melyek az én képzeletemben El Kazovszkij kutyáira hasonlítanak. Vannak konkrét farkasok, és vannak a végén az elkazovszkijosak, akik az utolsó képben vakon ülnek egy folyóparti padon, Florian mellett. Arról is értesülünk, hogy a konkrét farkasoknak kísérleti célból ragasztották le a szemét a kutatók, és a szerencsétlenek a tapaszt kápirgálva a saját szemüket vajták ki. Bármily valószerűtlenül hangzik ez az eset, az állatkísérletek elképesztő kegyetlensége tény. A vak farkasok, vagy ahogy Arany János mondta, a „torportyánok” képe megrendítő. Florian is sebzett állatként „fut sötét erdőbe sajtó fájdalommal”. A *Toldi* negyedik énekében az elvadult, bujdosó Florian Herschtre ismerhetünk: „gyilkosságba estem, lettem bujdosóvá”, és a sebzett igazságérzete is hasonlít Toldi Miklóshéhoz. Az ötödik énekbéli farkaskaland is rímel: „gondolkozott az ő farkasáról” Herscht is a Saale partján:

„... Állj meg, állj meg, Toldi! gyilkos a szándékom,
 Jaj ne vess bosszúdnak véres martalékot.
 Tudd meg: a legyilkolt atyafinak vére
 Bosszúért kiált fel az egek egére.
 Tudd meg: ha megölnéd tennen testvéredet,
 Akkor meggyilkolnád örök életedet;
 Ne félj, fenn az Isten; ő majd igazat lát,
 Bízd rá a büntető bosszúállás dolgát.”

Azokban késő. Későmodern. A német rendőrök nemsokára – túl az elbeszélésen – elcsípi Floriant, hacsak meg nem rémülnek a vak farkasoktól, vagy le nem lövik mindhármukat.

A mű 237. oldalától kezdve mindenestre láncban halnak az emberek természetes halállal és gyilkos kéz által vegyest, és a világjárványról is hallani. Hullanak, mint a legyek, mondhatnánk, mert az elbeszélő hang nem bicsaklik meg a haláloktól és temetésektől. Végző soron az ismeretlen elbeszélő végez német kispolgárokkal és német rasszistákkal, akik magyarul káromkodnak.

Florian olykor mélyen elgondolkodik, és az elbeszélő lekottázza a fiú gondolatait: „az apokalipszis az életnek, a világnak, az univerzumnak, a Valaminek a *természetes* állapota, most van az apokalipszis...”, amelyre a fizikus talán az „entrópia” szót használná. Ezzel ellentétes szemléletre vall a transzcendens, ám életteli Bach-birodalom gondolata, amely, fogalmaz Florian, „magában foglalja azt a világot is, amelyben nekik, együtt a növényekkel, az állatokkal és a szervetlen elemekkel és köztük minden eseménnyel, amelynek létezését az emberi elme egyedülként ismeri el, élni adatott”. Talán ilyen alapfeszültségek partjai közt hőmpőlyög a szövegfolyam: apokalipszis-felemelkedés, jó-gonosz, világosság-sötétség, háború és béke, szeretet és gyilkolás, és vannak az „átfordulások”, „egy-egy dűrban zajló dallam hirtelen átfordulása mollba...”

Florian nem bűnözővé, hanem *homo sacerré* válik. Az ókorban homo sacernek nevezték azt, aki az állam vagy a vallás ellen bűnt követett el, ezért kiátkozták, s páriává vált, akit bárki büntetlenül meggyilkolhatott. Páriák voltak a neonácik is. A tisztességes polgárok szemében ők mind csőcselék, genetikai hulladék, féleszűek gyülekezete (vö.: Tamás Gáspár Miklós: *Posztfasizmus, utóirat: előzetes tézisek a félelem rendszeréhez*. Ford. Sipos Balázs. In Tamás Gáspár Miklós: *Antitézis*).

Vajon a posztfasizmus mérgezéséről szól a *Herscht 07769*? Ami diadalt arat a magaskultúra fölött? Az utolsó szó a regényben a *kegyetlen éjszakáé*, a vakságé. Bach végzetesnek bizonyuló szembajára is gondol persze az olvasó, és eszébe jut az evangélium: „A test világa a szem. Ha szemed ép, egész tested világos. De ha a szemed rossz, egész testedre sötétség borul. Ha tehát a világosság, amely benned van, sötétség, mekkora lesz maga a sötétség?” (Máté 6:22–23).

És a hallás? A *Herscht* szó úgy hangzik, mintha a *Herr*, vagyis az Úr szó – amelyet Bach sokszor megénekelt –, reccsenve megtörne, akár azok a nyakcsigolyák, amelyeket Florian erős keze roppantott össze. A hegyi folyó vízének csörgedezése, no meg az illata marad végül, és az olvasói szkepticizmus, hogy talán nem jól látott, nem jól hallott, illúziói voltak és káprázott a szeme, ha Toldi Miklóst és a toportyánokat látta megjelenni a fekete kapuban, melyet ezennel becsuk.